

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
дисертації Жеронкіна Антона Володимировича
«Генеалогія ксенофобії: апотропеїчна магія та символізація
заздрощів і ненависті»,
яка подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 Гуманітарні науки
за спеціальністю 033 Філософія

1. Оцінка роботи здобувача у процесі підготовки дисертації і виконання індивідуального плану навчальної та наукової роботи.

У процесі роботи над дисертаційним дослідженням аспірант Жеронкін А. В. дотримувався індивідуального плану наукової роботи та успішно виконав індивідуальний навчальний план, показав себе як сумлінний виконавець. За час навчання в аспірантурі Жеронкін А. В. оволодів такими компетентностями: кваліфіковано здійснювати наукові дослідження у сфері філософії; поглибленим розумінням соціальної філософії та філософської антропології; виявляти глибокі структурні закономірності та процеси в сучасному соціумі; здійснювати наукові дослідження проблем ксенофобії, функціонального значення магічних практик, філософського осмислення матеріальної культури; визначати наукові проблеми, не розроблені або недостатньо розроблені у відповідних наукових дослідженнях; готувати наукові тексти про проміжні та кінцеві результати досліджень; готувати та здійснювати публічну апробацію результатів досліджень.

2. Обґрунтування вибору теми дослідження.

Культура модерну та її (пост)версії, які і так мають безліч внутрішніх протиріч, формують антропотип з дуже своєрідною чуттєвістю як до слів, так і до речей. Цей антропотип поєднує в собі гіперчутливість не лише до

дій, але й до “мови ненависті”, з розмиттям глибоких переживань, індивідуалістичною байдужістю до думки Іншого, сприйняттям символічного обміну (наприклад, спілкування) як “інформаційного шуму”. Коли ж ця базова культурна установка доповнюється активними глобалізаційними процесами та, відповідно, тенденціями до мультикультуралізму – тоді-то поняття “ксенофобії” і займає помітне місце у домінуючому дискурсі.

Як сама по собі ксенофобія, так і дискурс про ксенофобію, не проходять для суспільства безслідно. Коли вони перетворюються на чіткі ідеологеми, що здатні впливати на електоральну та громадську діяльність, відчувається їх вплив на політичну сферу. Коли вплив ксенофобії відчувається на рівні соціальної повсякденності, то ми стикаємося зі змінами комунікативної поведінки людей, а також з виникненням конфліктних ситуацій і, у радикальних випадках, навіть зі збільшенням криміногенної ситуації в окремих регіонах. Поляризація суспільств може зростати навіть через саме обговорення ксенофобії, тим більше – через її конкретні активні прояви.

Неабияку актуальність дослідження ксенофобії мають і з погляду теоретичної науки. Філософія зі стародавніх часів займалася пошуком шляхів до пізнання панівного антропотипу, який був породжений “актуальним станом буття”. І явище ксенофобії одночасно охоплює всі рівні людської психіки: це й усвідомлена ідеологія, й конкретний емоційний досвід, й несвідомі фантазії, що приховуються за ідеологічними та емоційними нашаруваннями.

Тож актуальність теми ґрунтується на необхідності дослідження історії ксенофобних ідеологем та емоцій, які приховані за цими ідеологіями, та пошуку шляхів до захисту умов мультикультуралізму від загроз ксенофобних настроїв та концепцій. На соціальному рівні поширена проблема ненависті до Іншого (представників інших рас, націй, гендерів, вікових чи соціальних груп і

т.і.). Проблема ненависті та заздрощів актуальна не лише на макро-рівні, але і в повсякденності, особистісному житті всіх людей. Спроба розглянути феномен ксенофобії на прикладі її ранніших форм є найбільш важливою, бо допомагає зрозуміти механізми роботи емоцій ненависті та заздрощів на рівні несвідомого, виявити їх утаєні форми в культурі та соціальних практиках.

Мета і завдання дослідження.

Мета дисертації полягає у визначенні джерел ксенофобних афектів, ксенофобних ідеологій і ксенофобної поведінки в структурі “ментального світу” людини та структурах соціокультурного простору.

Реалізація мети зумовила необхідність вирішення наступних дослідницьких завдань:

1. Визначити методологічний інструментарій структуралізму та історії емоцій, що здатний допомогти в деконструкції історії ксенофобії.
2. Проаналізувати наявні дослідження з філософсько-антропологічним осмисленням явищ ксенофобії та апотропеїчної магії, а також з аналітикою зв'язку між ними.
3. Здійснити “деструкцію” поняття “апотропеїчна магія” від його сучасного, метамодерного, використання до епохи Античності.
4. Провести феноменологічне дослідження первісних практик використання апотропеїв у порівнянні з іншими “захисними практиками”.
5. Визначити основні історичні віхи існування практик апотропеїчної магії та їх характеристики.
6. Створити класифікації апотропеїв за критеріями матерії, форми, джерела сакральної сили та призначення.
7. Дослідити явище “пристріту” та апотропеїв, які проти нього використовувались, з позицій “теорії об’єктних відносин” (М. Кляйн, В. Р. Біон та інші).

8. Концептуалізувати поняття “седативної функції матеріальної культури” як одного з джерел сакральності артефактів.
9. Переглянути феноменологічне бачення зв'язку між Я та “Іншим”, як зв'язку “Ego” та “Alter-Ego”, через призму психоаналітичної концепції стадій психосексуального розвитку (З. Фройд, М. Кляйн та інші).
10. Визначити об'єкт інтенційного спрямування ксенофобних переживань серед Тріади “Інший/Чужий/Ворожий”.
11. Класифікувати типи ксенофобії на основі проведеного дослідження відносин “Я-Інший”, що відобразили себе в апотропеїчних практиках.
12. Надати характеристику ксенофобії метамодерну у зв'язку з явищами мультикультуралізму, “Нової Щирості” та “події-трагедії” війни

Об'єктом дослідження є сутність ксенофобії та форм її переживання суб'єктом.

Предметом дослідження є практика використання апотропеїв у її функціональному зв'язку з психологічним опрацюванням ксенофобних емоцій: ненависті, заздрощів, страху.

Методи дослідження. Теоретико-методологічна стратегія була підпорядкована меті дослідження й базувалась на “генеалогічному підході” в його редакції, що була запропонована М. Фуко. Генеалогічні пошуки дотично поєднують методологічні інструментарії історії емоцій, постструктуралізму, психоаналізу та феноменології, щоб комплексно опрацювати явище ксенофобії на всіх рівнях: антропологічному, соціальному та онтологічному. Окрім цього були також використані наступні методи: порівняльно-історичний метод (для відстеження трансформацій практик апотропеїчної магії та ксенофобного дискурсу, який проявляв себе в цих практиках), номотетичний метод для визначення сутнісних та незмінних рис практик апотропеїчної магії, метод

структурного аналізу для створення класифікації апотропеїв та визначення джерел ксенофобних емоцій та ксенофобних ідеологій.

Методологія дослідження. Методологічну базу дослідження складають напрацювання в теорії постструктуралістських досліджень (в першу чергу від М. Фуко, Р. Барта, Ж. Дерріда, Ю. Крістева), феноменології Іншого та філософії ксенофобії (Е. Гуссерль, Ж.-П. Сартр, Е. Левінас, Б. Вандельфельс). Також концептами об'єктно-орієнтованої онтології (Г. Харман, К. Мейасу) насичується опрацювання артефактів, пам'яток матеріальної культури – апотропеїв. Наукові праці цих дослідників будуть складати **теоретичну базу дослідження**.

3. Особистий внесок дисертанта в отриманні наукових результатів та їх новизна.

Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, усі сформульовані в ньому положення та висновки з рекомендаціями обґрунтовані на основі особистих досліджень автора. Для аргументації окремих положень використані праці інших науковців, на які зроблені посилання. В індивідуальних наукових працях застосовано авторські ідеї та розробки.

Наукова новизна одержаних результатів розкривається у таких положеннях:

вперше:

- визначено, що ксенофобія є психічною установкою, яка формується ще з поширеного серед дітей “страху перед незнайомцями”, а джерело цього страху знаходиться в першому році життя, в базовому переживанні параноїдно-шизоїдної позиції та власних деструктивних оральних імпульсів;
- описані чотири типи ксенофобії: психотична ксенофобія (коли психіка людини не здатна безпечно інтегрувати нічого Чужого та незвичайного), ксенофобія ототожнення (ксенофобія, яка базується на емоціях, що переносяться на маловідомий об'єкт з внутрішніх об'єктів по принципам

феноменологічної чи структурної схожості), напівсвідома ксенофобія (ксенофобія, яка виникає через ідеологічне доктринування), ксенофобія уникання (тип ксенофобії, коли людина здатна сприймати Чужого, але не хоче допускати змін свого життєвого світу “вторгненням” цього Чужого, задля чого і реалізує “профілактичні” дії для захисту від чужинців на соціальному, політичному, комунікаційному рівнях);

- концептуалізовано поняття “первинна структура об’єктності” та висунута гіпотеза про її трансфер на Іншого, як про базовий механізм встановлення ментального зв’язку, з якого починається будь-яка взаємодія суб’єкта з Іншим;
- аргументована необхідність розділення ксенофобії на три рівні втілення: ідеологічний, емоційний та онтологічний;
- доведена дотичність апотропеїчної магії до ксенофобних практик;
- продемонстровано, що в “деструкційному” постмодерному дискурсі про апотропей йде мова вже не стільки як про річ, а скоріше як про функцію – говорять про “апотропеїчну функцію” чогось, а не про саму цю річ, як про унікальну категорію речей;
- визначено, що “спекулятивно-функціональний” дискурс метамодерну намагається повернутися від функції до самих речей, що є окремим проявом спроби трансгресії до Нової щирості;
- концептуалізована сутнісна відокремленість “профілактичного дискурсу” від “медичного” та продемонстровано, що з первісних часів ксенофобія та й апотропеїчна магія слугували саме першому дискурсу, потім перейшли до другого, і лише модерн відніс ці практики до категорії “дискурсу езотеричного”.
- визначено ключові хронологічні етапи існування та трансформацій практик апотропеїчної магії: кочовий-доосьовий, осілий-доосьовий, етап осьової інституціоналізації, етап (пост)осьового синкретизму, час езотеричних систем та етап модерної десакралізації;

- створені класифікації апотропеїв за чотирма критеріями матерія (апотропеї неживої природи, апотропей-елемент ландшафту, апотропеї живої природи, емблематичні апотропеї, апотропей-дія), форма (апотропей-прикраса, апотропей-п'р'аґма, апотропей-декорація, лінгвістичні, звукові та ароматичні апотропеї), джерело сили (апотропеї, які отримують сакральність та силу від: форми, природи, нап'ряму від богів, від ритуальних дій, від дару, від виробника чи самого процесу виробництва) та призначення (універсальні та спеціалізовані);
 - концептуалізоване поняття “седативна функція матеріальної культури” та доведене існування цього зв'язку матеріальних артефактів та психіки людини;
 - висунута гіпотеза про народження віри в пристріт зі здатності людини відчувати спроби Іншого “контейнерувати” власні переживання в нього, тобто зі здатності сприймати проєктивні ідентифікації Іншого;
- отримало подальший розвиток:**
- історіографічний огляд тенденцій розвитку “історії емоцій” та її зв'язків з іншими філософськими та міждисциплінарними сферами досліджень;
 - історіографічний огляд досліджень апотропеїчної магії та явища пристріту;
 - взаємозв'язок екзистенційно-онтологічних категорій “Інший”, “Чужий” та “Ворожий”;
 - дослідження в галузі феноменології речей: так, визначені сутнісні риси таких категорій речей, як річ-зброя (з внутрішнім розділенням на зброю “дистанційну” та “зброю ближнього бою), річ-капкан (сутнісно пов'язана з практикою облаштування лімінальних просторів), річ-огорожа (є вираженням лімінальності на рівні чуттєвого сприйняття) і т.і.;

- вивчення проблеми “ресакралізації” метамодерну, (нео)магічного мислення на прикладі практик апотропейчної магії.

4. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень результатів і висновків дисертації забезпечена використанням широкого кола філософських концепцій, літературних першоджерел та методів наукового пізнання. При обґрунтуванні теоретичних висновків дисертації здобувач керувався положеннями постструктуралізму, феноменології Іншого, психоаналітичною теорією об’єктних відносин, об’єктно-орієнтованою онтологією. Використання комплексу наукових методів у поєднанні з принципами та сучасними науковими підходами дозволило успішно виконати завдання дисертаційного дослідження, досягти його мети й забезпечити наукову обґрунтованість і достовірність отриманих теоретичних результатів. Це, своєю чергою, сприяло всебічності, повноті та об’єктивності сформульованих наукових висновків.

5. Наукове, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Результати поточного дослідження можуть бути використані в подальших дослідницьких студіях, та й на практиці. Робота може бути цікава та корисна філософам, які досліджують об’єктно-орієнтовану онтологію, структуралізм, феноменологію матеріальної культури, методологію психоаналітичної герменевтики речей та мистецтва. Корисними результати дослідження будуть також на міждисциплінарному рівні: для досліджень соціокультурного спрямування, для поглибленого розуміння сутності ксенофобії та її специфічних форм, які вона приймає в умовах метамодерну. Концептуалізація “седативної функції матеріальної культури” на прикладі апотропеїв може бути використана на практиці психотерапевтами, які працюють з кейсами тривоги,

страху, ненависті та заздрості. Також розрізнення рівнів ксенофобії та її типів — це той результат, який може вплинути на реальні практики боротьби з ксенофобією та зменшення конфліктності в мультикультурному суспільстві метамодерну.

6. Повнота викладення матеріалів дисертації в роботах, опублікованих автором.

Публікації. Результати дослідження відображені у 2 статтях у науковому фаховому виданні «Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Філософські перипетії» (2024, 2024) та 1 статті у науковому фаховому виданні Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки» (2023).

7. Дотримання академічної доброчесності.

На підставі вивчення тексту дисертації здобувача, його наукових праць, за результатами перевірки дисертаційної роботи на наявність текстових запозичень за допомогою антиплагіатної інтернет-системи [Strikeplagiarism.com](https://www.strikeplagiarism.com) встановлено, що дисертаційна робота виконана самостійно, текст дисертації не містить плагіату, а дисертація відповідає вимогам академічної доброчесності.

8. Апробація матеріалів дисертації.

Основні положення дисертаційної роботи викладено та обговорено на теоретичних семінарах кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада філософського факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; у доповідях на всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях, зокрема, XIX Харківські студентські філософські читання. Матеріали наукової конференції студентів та аспірантів, 13–14 травня 2023 р., Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, (Харків, 2023), XX Харківські студентські філософські читання: до 180 річниці з дня народження

Фрідріха Ніцше. Матеріали наукової конференції студентів та аспірантів, 16 травня 2024 р., Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, (2024, Харків)., Міжнародна науково-практична конференція «Science and Technology: Challenges, Prospects and Innovations», 29-31.01.2025, (Осака, 2025).

9. Оцінка структури, мови та стилю дисертації.

Дисертація написана чіткою мовою, структура дисертації відповідає алгоритму здійсненого автором дослідження. Матеріал дисертації викладено в логічній послідовності та доступний для сприйняття. Зміст, оформлення дисертації та кількість публікацій відповідають Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН № 759 від 31.05.2019), і вимогам Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

10. Відповідність змісту дисертації спеціальності, за якою вона подається до захисту.

За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною і практичною значимістю дисертаційна робота А. В. Жеронкіна відповідає спеціальності 033 Філософія.

11. Результати обговорення та проведення презентації. Рекомендація дисертації до захисту.

Здобувачем було представлено основні результати дисертаційної роботи на засіданні кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна щодо попередньої експертизи дисертації у формі презентації і наукової дискусії

після її завершення. За підсумком обговорення, дисертаційне дослідження було оцінено позитивно. Дисертаційна робота Жеронкіна Антона Володимировича виконана на високому науковому рівні та є цілісним науковим дослідженням, яке відповідає встановленим вимогам чинного законодавства України.

Враховуючи високий рівень дослідження, актуальність, новизну, практичну цінність отриманих результатів та відповідність роботи спеціальності 033 Філософія дисертація Жеронкіна А. В. «Генеалогія ксенофобії: апотропеїчна магія та символізація заздрощів і ненависті» рекомендується до захисту в спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 Філософія з галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Головуючий, доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри теоретичної і практичної
філософії імені професора Й. Б. Шада
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Олег ПЕРЕПЕЛИЦЯ